

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЛІЦЕЇВ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ПЕРЕГЛЯДОВОМУ ЧИТАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 08-451 групи спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література англійська), спеціалізація: польська мова, освітньо-професійної програми «Середня освіта (Мова і література англійська)»

Чабан Катерина Сергіївна

Керівник: к. пед. н., доцент

Колкунова Вікторія Володимирівна

Рецензент: учителька англійської мови, учитель вищої категорії, учитель-методист навчально-виховного комплексу «Школа Гуманітарної Праці» Херсонської обласної ради

Бойко Тетяна Миколаївна

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою	5
1.1. Компетентність у читанні як компонент англійськомовної комунікативної компетентності.....	5
1.2. Психологічні й лінгвістичні механізми переглядового читання англійською мовою.....	9
1.3. Складники компетентності в переглядовому читанні англійською мовою.....	15
РОЗДІЛ 2. Методика формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою.....	21
2.1. Етапи формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою.....	21
2.2. Система вправ з формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою	24
2.3. Контроль сформованості компетентності в переглядовому читанні англійською мовою в учнів ліцеїв	27
2.4. Фрагмент уроку з формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою.....	35
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Читання є одним з найважливіших видів комунікативно-пізнавальної діяльності учнів. Читання виконує різні функції: служить для практичного оволодіння іноземною мовою, є засобом вивчення мови і культури, засобом інформаційної та освітньої діяльності і засобом самоосвіти. Крім того, читання сприяє розвитку інших видів комунікативної діяльності. Саме читання дає найбільші можливості для виховання та всебічного розвитку школярів засобами іноземної мови.

Формування навичок і вмінь у читанні є однією з найважливіших складових процесу навчання іноземної мови на всіх його етапах. Читання відноситься до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, входить в сферу комунікативно-громадської діяльності людей і забезпечує в ній письмову форму спілкування.

Читання — вид мовленнєвої діяльності людини, яка використовує мову з метою спілкування. Вона конкретно пов'язана з об'єктами навколишнього середовища, може оцінюватися з точки зору істинності. Крім того, читання - це один з основних видів мовленнєвої діяльності, який пов'язаний з письмовою формою спілкування. Воно займає одне з головних місць по використанню, доступності та важливості, тому що саме на основі навичок читання відбувається і розвиток навичок говоріння та письма.

Вміння читати є важливою складовою успіху в навчанні, оскільки воно дозволяє здобувати освіту, вдосконалити свої навички спілкування та мовлення. Крім того, читання може бути цікавим для дітей і відкривати для них двері до нових світів.

Методику навчання читання іноземною мовою розроблено й апробовано в працях багатьох науковців, зокрема у Борецької Г.Е., Бухбіндера В.А., Ніколаєвої С.Ю., Гез Н.І., Скалкіна В.Л., Панової Л.С.,

Солововой Е.М., Скляренко Н. К., Бігич О. Б., Бориско Н. Ф. Незважаючи на значну кількість досліджень, вважаємо, що теоретичні й практичні аспекти формування компетентності в переглядовому читанні іноземною мовою досліджено недостатньо, тому й тема нашої кваліфікаційної роботи «Формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою» є актуальною й своєчасною.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й розробити методичні рекомендації щодо формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою учнів ліцеїв.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- 1) дати визначення поняття «іншомовна компетентність в переглядовому читанні»;
- 2) проаналізувати психологічні й лінгвістичні механізми формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою;
- 3) з'ясувати, з яких компонентів складається компетентність учнів ліцеїв у переглядовому читанні англійською мовою;
- 4) визначити етапи формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою учнів ліцеїв;
- 5) розробити систему вправ для формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою учнів ліцеїв;
- 6) визначити наявні способи контролю сформованості компетентності в переглядовому читанні учнів ліцеїв англійською мовою.

Об'єкт дослідження – процес формування іншомовної комунікативної компетентності учнів ліцеїв.

Предмет дослідження – способи формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою учнів ліцеїв.

Методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з теми дослідження.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості впровадження запропонованих методичних рекомендацій щодо формування компетентності в переглядовому читанні в процес навчання англійської мови учнів ліцеїв.

Структура. Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПЕРЕГЛЯДОВОМУ ЧИТАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

1.1. Компетентність у читанні як компонент англійськомовної комунікативної компетентності

Компетентність в мовній освіті нерідко асоціюється з поняттям «комунікативна компетенція», що лише частково розкриває його сутність. У найбільш загальному розумінні «компетентність» означає відповідність пропонованим вимогам, встановленим критеріям і стандартам у відповідних областях діяльності і при вирішенні певного типу завдань, володіння необхідними активними знаннями, здатність впевнено досягати результатів і володіти ситуацією.

До сьогоднішнього дня дослідники не дійдуть спільної думки щодо понять «компетенція» і «компетентність». Компетентність і компетенція – схожі терміни. Під першим розуміють сукупність знань, їх наявність у людини, а під другим – вміння використовувати ці знання в ході трудової діяльності. Одні науковці (Колмогоров А., Кабардов М., Новіков Д. та ін.) вважають їх синонімічними, інші ж (Армстронг М., Головань М.С. тощо) розрізняють ці категорії.

Сучасний тлумачний словник української мови за редакцією В. Бусела пропонує таке трактування «компетенції» та «компетентності»:

- «компетенція – коло питань, в яких хто-небудь добре розуміється; коло чийхось повноважень, прав;
- компетентність: іменник, утворене від прикметника компетентний в значенні «знає, обізнаний в будь-якій області; рівень мовної компетентності; знання в якій-небудь області» [5, с. 449].

Поняття «компетентність» вважають досить сучасним. У сучасному словнику англійської мови надається таке пояснення терміну: *competens* – «компетенція»:

- здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність;
- знання, досвід у тій чи іншій області;
- спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків [44, с.119].

Компетентністю вважають сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (учня, вчителя), систематичних функціональних знань й умінь, навичок, тощо [44, с.119].

У свою чергу, поняття «компетенція», з точки зору Недашківської Т.Є., походить від терміну «компетентність». Цей термін визначає предметну область, в якій особа розуміється і проявляє готовність до виконання діяльності, а «компетентність» є інтегрована характеристика якостей особистості, виступає як результат підготовки випускника для роботи в певних галузях [28,с.70].

Українська дослідниця Данилова Г. трактує термін «компетентність» як «...здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків» [11, с.10].

Компетентність, за визначенням Ничкало Н.Г., містить «...не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації» [29, с. 96].

Термін «комунікативна компетентність» (з лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає можливість людини спілкуватися в трудовій або навчальній діяльності, задовольняючи свої інтелектуальні запити. Спочатку цей

термін використовувався в методиці навчання іноземних мов, потім був запозичений представниками інших галузей науки [7, с.20].

Комунікативна компетентність – це вміння будувати ефективну мовленнєву діяльність і поведінку, які відповідають нормам соціальної взаємодії, властивим конкретному етносу. Комунікативна компетентність є необхідною складовою спілкування і є вмінням вибудувати мовленнєва поведінку. Комунікативна компетенція є придбаною в ході соціальної взаємодії здатністю індивіда до спілкування. Вона передбачає взаємодію з іншими людьми, з об'єктами навколишнього світу і його інформаційними потоками; вміння виконувати різні соціальні ролі в групі і колективі [7, с.20].

Хоруженко К. М. розуміє «комунікативну компетентність» як здатність людини до культурного спілкування з іншими людьми [40, с. 185].

Девід і Джулія Джері цей термін трактують як комунікативну здатність (способи, правила, за допомогою яких люди спілкуються з іншими та співтовариством) [12, с. 314].

Аналіз наукової літератури щодо сутності комунікативної компетентності показує, що є два основні підходи до визначення найближчого родового поняття стосовно комунікативної компетентності. Деякі науковці висвітлюють комунікативну компетентність як поняття «здатність» (Аршавська О. О., Вятютнев М. М. [7], Ізаренков Д. І. [19] та інші). Вони розуміють комунікативну компетентність як можливість використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування.

Вятютнев М. М. визначає комунікативну компетентність як здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у діалогах [7, с.20].

Ізаренков Д. І. виокремив у трактуванні терміну «комунікативна компетентність» ознаки:

а) спорідненість комунікативної компетентності з інтелектуальними здібностями людини;

б) прояв цих здібностей є процесом, важливим аспектом якого є мовленнєва діяльність [19, с. 55].

Виходячи з цього, дослідник підкреслює, що комунікативна компетентність визначається як здатність до спілкування, набуте складне вміння, яке з'являється або під час пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціального навчання, і ця можливість може знайти прояв в інших видах мовленнєвої діяльності [19, с. 55]

Згідно з цим уточненням Ізаренков Д. І. визначає комунікативну компетентність «як здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості» [19, с. 55]. Таке розуміння комунікативної компетентності вказує на важливу роль здібностей людини в її формуванні.

Інший підхід досліджували такі науковці як Гез Н. І. [10, с. 19], Казарцева О. М. [20], Константинова О. Ю. [22], Федоренко Ю. П. [36, с. 18], Хаймс Д. [39] та ін., які трактують термінами «знання, навички й уміння» комунікативну компетентність .

Гез Н. І. визначає «комунікативну компетентність» як знання про мову, навички й уміння використовувати ці знання у мові відповідно до різних ситуацій спілкування [10, с. 19].

На думку Казарцевої О. М. , «... комунікативна компетентність – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування» [20, с.18].

Федоренко Ю. П. визначає компетентність як знання, навички, та вміння з сфери лінгвістики [36, с. 18].

Виходячи з цього, сформулюємо загальне визначення поняття «компетентність»: компетентністю називається така сукупність властивостей особистості, яка характеризується засвоєними нею знаннями, сформованими навичками і вміннями, набутим практичним досвідом і ціннісними орієнтаціями. Надалі пропонуємо користуватися саме цим визначенням поняття.

Таким чином, аналіз понять «компетенція» і «компетентність» дає підстави зробити такі висновки:

- компетенція – предметна область, в якій особистість розуміється і проявляє готовність до виконання діяльності;
- компетентність – це інтегрована характеристика якостей особистості, виступає як результат підготовки учнів для виконання діяльності в різних галузях;
- компетентність – це утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, що обумовлюють прагнення, здатність і готовність вирішувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності.
- компетентність є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості; компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у певній сфері.
- комунікативна компетентність – це вміння людини спілкуватися як в трудовій так і в навчальній діяльності, задовольняючи свої інтелектуальні потреби.

1.2. Психологічні й лінгвістичні механізми переглядового читання англійською мовою

З точки зору Ніколаєвої С.Ю., переглядове або вибіркоче читання – це швидкий огляд тексту або текстів, пошук необхідної інформації і зосередження на ній своєї уваги. Переглядове читання являє собою поверховий перегляд тексту з метою пошуку потрібного матеріалу з тієї чи іншої проблеми або загальне знайомство зі статтею, книгою. Навички переглядового читання необхідні для пошуку потрібного матеріалу при підготовці повідомлень учнів [30, с. 203].

Переглядове читання характеризується такими ознаками:

- воно передбачає отримання загальної уяви про матеріал, який вивчається;
- його мета – отримання загальної уяви про тему і коло питань, які розглядаються в тексті;
- є вільним, вибіркочим читанням за блоками для більш детального ознайомлення зі змістом і його деталями;
- має місце при першому ознайомленні зі змістом нового тексту з метою визначення, чи є в цьому тексті інформація, яка цікавить, і вирішити, чи читати далі;
- під час такого виду читання можливе ознайомлення лише із заголовком і змістом першого абзацу;
- вимагає від того, хто читає, достатньо високого рівня кваліфікації і володіння значним обсягом мовного матеріалу [30, с. 203].

Психологічні питання навчання читання вирішуються на підставі аналізу низки питань: 1) психологічних і лінгвістичних особливостей сприйняття тексту як основної одиниці писемного мовлення; 2) психологічних особливостей ланок мовної комунікації при читанні; 3) особливостей, пов'язаних зі схемою смислового сприйняття, і 4) особливості дії основних механізмів мовленнєвої діяльності [21, с.187].

Читання як процес сприйняття й активної переробки інформації, графічно закодованої за системою тієї чи іншої мови, є складною аналітико-синтетичною діяльністю, яка складається зі сприйняття й розуміння тексту, причому найдосконаліше (зріле) читання характеризується злиттям цих двох процесів і концентрацією уваги на смисловій стороні змісту. Зріле читання відрізняється також сформованістю вміння читати автентичний текст без сторонньої допомоги, в потрібному темпі, з розумінням і для багатьох цілей. Для розуміння іншомовного тексту передбачається, крім того, наявність певної перцептивно-смислової бази, тобто володіння набором фонетичних, лексичних та граматичних ознак, які роблять процес пізнання миттєвим. Якщо така база не створена або виявилася недостатньо міцною, то перцептивні дії читає приймають розгорнуті форми і виконуються з більшим чи меншим інтервалом, що утруднює вилучення інформації [21, с.187].

Психофізіологічна основа як переглядового читання, так і читання взагалі містить операції зорового сприйняття тексту і його розуміння. Під час читання дані надходять до читача через зоровий канал, тобто головну роль відіграють зорові відчуття, які впливають на дію внутрішнього моторного / мовленнєво-рухового аналізатора. В результаті чого, до процесу читання додається внутрішнє проговорювання, яке вважається різновидом мовлення при читанні вголос. Людина, яка читає мовчки обов'язково чує те, що вона читає, отже слухові відчуття також є важливою частиною читання. Цікавою особливістю цих відчуттів є можливість пильнувати правильність власного читання, проте їх роль не домінантна, а залежить від названих вище відчуттів [21.,с.187].

Читання ґрунтується на визначенні мовних одиниць написаного тексту. Виходячи з рівня засвоєння мовного матеріалу та рівня

організації процесу зорового сприймання, перебіг розпізнавання інформації може відбуватися швидко і безпосередньо, або неспішно.

На думку психологів Рибнікова М. О. та Виготського Л. С., читання – складний процес, у якому безпосередню участь беруть вищі функції. Сприймаючи текст, ми розділяємо його на деякі частини, найбільш істотні, і поєднуємо їх в одне ціле. Пам'ять під час цього процесу — логічна та механічна – сприяє мисленню. Усвідомлення даних та їх осмислення дорослим читачем відбувається паралельно. На нашу думку, складники процесу читання пов'язані між собою: від якості усвідомлення залежить характер і рівень осмислення тексту, його повнота, глибина і точність [23, с.183].

Зворотні зв'язки, що регулюють сенсорно-перцептивні механізми, дозволяють коригувати сприйнятий образ відповідно до оригіналу, а якщо таке вміння недостатньо розвинене, то надходження зворотних зв'язків опосередковується поруч з проміжними ланками – пошуком звуко-буквених асоціацій, диференціацією фонем, розрізненням зорових ознак слів і пропозицій, прагненням до внутрішнього артикулювання. Відомо, що око, читаючи здійснює в нормі короткі стрибки, між якими відбуваються стійкі фіксації на об'єкті з метою вилучення інформації. Спостереження за рухами очей показують, що вони діляться на два типи: 1) пошукові, установлені і коригувальні рухи; 2) рухи, які беруть участь у побудові образу й пізнанні сприйманого об'єкта. У початковій школі сприйняття написаного тексту здійснюється неспішно, оскільки школярі мають недостатній комунікативний досвід і механізм можливого прогнозування іноземною мовою не сформований на достатньому рівні [23,с.183].

Смислове прогнозування пов'язане з умінями та навичками школярів і формуванням гіпотез щодо протікання подій, фактів. Одним з яскравих прикладів основних механізмів читання можна назвати осмислення.

Під осмисленням ми маємо на увазі процес відтворення смислових зв'язків у висловлюванні. Наслідок осмислення буває як позитивним (розуміння), так і негативним (нерозуміння) [16, с.143-147].

Смислове сприймання письмового повідомлення за допомогою об'єднання, угруповання, розчленування, виділення смислових віх (слів, речень, що виражають ключові думки) відбувається завдяки цьому механізму. Необхідно зазначити, що саме вміння виділяти смислові віхи і встановлювати відносини між ними на рівні більш-менш протяжного відрізка тексту є основними для процесу розуміння.

Розуміння як позитивний результат осмислення формується на таких чотирьох рівнях:

- фрагментарне розуміння, при цьому можна легко виокремити і визначити конкретні слова і словосполучення;
- основне розуміння тексту, в такому випадку адресатові зрозумілий зміст;
- повне розуміння, при цьому осмислення загального змісту доповнюється розумінням деталей тексту;
- критичне розуміння (коли адресат може осмислити не тільки зміст тексту загалом, але і окремі його деталі: підтекст, цілі, мотиви твору та ін.) [16, с.143-147].

Ступінчастий характер розуміння не раз аналізувалося в роботах психологів: Лурія О. Р., Кличникової З. І., Карманової З.Я. та ін. Найбільш повно стосовно іноземної мови він був описаний Кличниковою З. І., яка виділила чотири типи інформації, що витягується з тексту (категоріально-пізнавальна, ситуаційно-пізнавальна, емоційно оціночна, наказово-вольова), і сім рівнів розуміння [21, с.187].

Два перших рівня: рівень слів, рівень словосполучень свідчать про приблизне («фрагментарне») розуміння. Учні, дізнаючись значення слів і словосполучень у контексті, який читає, отримують уявлення про тему, якій присвячено текст. Третій рівень більш досконалий, хоча він також

відрізняється фрагментарністю. Труднощі розуміння пропозицій пов'язані як із синтаксисом, так і з морфологією. Сприймаючи інформацію, учень повинен розчленувати текст на окремі елементи, встановити зв'язок між ними і їхню роль у висловлюванні, впізнати граматичні омоніми, особливо в службових словах тощо [21,с.187].

Четвертий і п'ятий рівні розуміння тексту можуть бути пов'язані з видами читання і з тим, до яких типів інформації відноситься зміст, що виділили із тексту.

Шостий рівень включає розуміння змістовної і емоційно-вольової інформації, сьомий – розуміння всіх чотирьох типів інформації, включаючи наказово-вольову [21, с.187].

Теорія осмислення тексту близько пов'язана з проблемами його інтерпретації. Оволодіння азами інтерпретації тексту – важкий процес, який передбачає сформованість непередметних і предметних здібностей школярів.

Інтерпретація тексту й близько не схожа на переказ або письмовий виклад. Інтерпретувати текст – значить індивідуально (власними словами) пояснити його смисл. Інтерпретація є основною стадією творчої роботи школярів на фундаменті вже даного тексту і вважається важким процесом з творчою основою в силу своєї індивідуальності [17,с.164].

Беручи до уваги соціолінгвістичний аспект читання, необхідно зазначити, що текст, осмислений читачем, є дискурсом. Читання – це процес, у якому співпрацюють читач, автор і текст; інакше своєрідний діалог між автором та читачем.

Для шкільного читання необхідно не лише шукати тексти, що містили б у собі цікаве та інформативне повідомлення для учнів, збігалися б з їхніми захопленнями та досвідом, інтелектуальними особливостями, вчитель повинен навчити школярів читанню таких текстів, в результаті чого вони (учні) б отримання задоволення від

роботи над ними. Ще один цікавий елемент соціолінгвістичних характеристик читання зводиться до того, що в різних культурах існують різні підходи до побудови текстів та навіть абзаців в них згідно з викладенням ключових ідей, повідомлення [6,с.96].

Лінгвістичні особливості читання мають розбіжності в багатьох аспектах з лінгвістичними особливостями говоріння. По-перше, в писемному мовленні можна побачити уживання більш формальних мовних засобів. У цьому виді мовлення ніколи не використовують еліптичність через наявність слабкої ситуативності, яка не допускає вилучення окремих частин інформації.

Уживання мовних кліше, колоквіалізмів, жаргонізмів не є особливістю, оскільки наявний більш формальний стиль мовлення. Так само можна сказати і про вживання фразеологізмів. Речення відрізняються довготою та наявністю підрядних частин. Логіко-формальні зв'язки значно ясніші, сформовані з допомогою спеціальних мовних засобів [8, с.273].

З лінгвістичної точки зору вміння читати полягає у розширенні лексичного запасу, засвоєнні граматичного матеріалу, кращому оволодінні структурними мовними одиницями; перед учнями відкриваються широкі перспективи аби далі самостійно освоювати мову та покращувати мовленнєві навички [8, с.273].

Підсумовуючи все вищесказане, можна зазначити, що психологічні механізми читання – це зорове сприйняття, осмислення і на цій основі розуміння інформації в процесі читання. Лінгвістичні механізми можна визначити як формування мовних здібностей до читання, розширення лексичного запасу, вивчення та освоєння мовних одиниць тощо.

1.3. Складники компетентності в переглядовому читанні англійською мовою

На думку дослідниці Борецької Г.Е., компетентність у читанні – це сума знань, умінь і навичок, що завдяки яким людина може відбирати, розуміти, організовувати інформацію, представлену в знаково-буквеній формі, й успішно її використовувати в особистих і суспільних цілях. В основу компетентності в читанні входять уміння, навички, знання, крім того комунікативні здібності до читання.

Виділяють такі вміння компетентності в читанні як мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні. До першого виду вмінь компетентності в читанні належать:

- вміння виявляти у тексті головну інформацію і прогнозувати його зміст;
- вміння визначати головні факти, не звертаючи уваги на другорядні;
- вміння вибірково розуміти необхідну інформацію прагматичних текстів в опорі на мовну здогадку, контекст;
- вміння не звертати увагу на мовний матеріал, неважливий для розуміння тощо [2, с.38].

Структура читацької компетентності є сукупністю компетенцій і відповідних їм функцій (освітньої, розвиваючої, комунікативні, інформаційної, гедоністичної і соціальної):

- готовність до особистісного сприйняття прочитаного твору, співвідношення його з особистісним досвідом; здібність до використання додаткових ресурсів, наявність високої мотивації до читацької діяльності; здатність самостійно купувати і використовувати нові вміння та навички роботи з книгою;

- володіння раціональними прийомами роботи з текстом; здатність до розумінню змісту твору; вміння передати події, наявність знань компонентів літературного твору;
- здатність до систематизації, узагальнення отриманої інформації, здатність до вироблення повноцінного навички читання, володіння усним і письмовим мовленням [3, с.3-11].

Ефективність утворення компетентності в читанні в учнів 5-9 класів пов'язане з наявністю в них сформованих розумових здібностей: можливого прогнозування, критичного оцінювання прочитаного, зв'язку у ході зорового осмислення мнемічної та логіко смислової діяльності, класифікації й упорядковування одержаної інформації тощо. Педагогічні навички, а саме – користування інтернетними ресурсами навчання, і організаційні навички, такі як самоосвіта, також відіграють значну роль у формуванні компетентності в читанні. Компенсовані навички читання, такі як вживання мовних і контекстних здогадок для розуміння прочитаного, не зважати на незнайомий мовний матеріал, що не має відношення до розуміння, є частиною навичок вербального читання.

Процес оволодіння читанням пов'язаний з сформованістю в учнів мовленнєвих навичок:

- фонетичних;
- лексичних;
- граматичних [3, с.3-11].

В умінні читати мають місце такі два ключові аспекти: технічний та змістовий (смісловий). Техніка читання передбачає загальну систему автоматичних навичок, якими розуміється швидке сприймання графічних образів слів, машинальне співвідношення їх зі звуковими образами та значеннями цих слів [14, с.187].

Під час навчання техніки читання іноземною мовою деякі утворенні навички читання рідною мовою переходять до іноземної мови. Такий

підхід допомагає спростити освоєння іншомовної буквено-звукової символіки та інших навичок читання [1, с.205].

Також до складу компетентності в читанні входять декларативні та процедурні знання. Декларативні знання включають в себе: лінгвістичні знання (графіки, лексичних одиниць, граматичних структур тощо) та країнознавчі знання (культури країни виучуваної іноземної мови, зокрема фонові знання). Процедурні знання складаються з соціокультурних знань, зокрема приклади мовленнєвої і не мовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови зазначені у текстах.

Комунікативні навички читання включають: осмислену реакцію читача щодо прочитаного; аналізувати текст і використовувати інформацію в подальшому; задоволення читацьких чи творчих інтересів; покращення усного мовлення; знаходити потрібну інформацію і т. д. [3, с.3-11].

Читацькі уміння і навички формуються протягом життя людини. Але головним чинником в утворенні та росту читацької діяльності школяра разом із родинним вихованням повинні бути також уроки читання в протягом усього шкільного навчання.

Формування навичок і розвиток читацьких вмінь є однією з найістотніших складових у ході навчання іноземної мови на всіх її етапах, так як читання відноситься до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, належить до сфери комунікативно-громадської діяльності людей, яка є необхідною в сучасному житті. Крім цього, вміння читання іноземних текстів забезпечує письмову форму спілкування.

Неповністю сформовані читацькі навички є причиною утворення серйозних труднощів у навчанні. Формування читацьких умінь:

- вміння школярів читати невідомий текст із належною швидкістю і розуміти його смисл;
- ділити текст на ключові частини;
- виділяти причинно-наслідкові зв'язки між реченнями, абзацами;

- відшукати у тексті важливу інформацію;
- визначати тему та ідею, його завдання і мету;
- дати назву тексту і його частинам;
- уміння ставити запитання до тексту і давати відповідь на них.

Сформовані читацькі уміння означають:

- вміння учнів ліцеїв засвоїти прочитаний текст;
- обмірковувати його зміст;
- аналізувати та критично оцінювати отримані дані;
- упорядковувати одержану інформацію в різних частинах тексту;
- порівняти текст із життєвим досвідом;
- показати свою думку, ставлення до даного тексту;
- скласти гіпотези, зробити висновки і головне – уживати прочитане в можливих ситуаціях [1, с. 205].

Достатній рівень навичок читання може показати здатність учнів застосовувати його для отримання нових знань для подальшого навчання, користуватися наявною інформацією в житті; вміння читати різножанрові тексти: уривки з художніх творів, біографії, тексти розважального характеру, особисті листи, документи, статті із газет і журналів, інструкції, рекламні оголошення, географічні карти та ін., де зустрічаються такі форми представлення інформації як діаграми, малюнки, таблиці, графіки та схеми [13, с.300].

У ході читання виділяють чотири групи читацьких умінь:

- знаходження очевидної інформації;
- вміння зробити висновки;
- тлумачення та систематизація інформації;
- аналіз і оцінювання змісту, мовних особливостей і структури тексту [14, с.187].

Виділяють такі чинники, що можуть вплинути на формування читацьких умінь: інтереси читача, професійні знання та уміння вчителя та, зрозуміло, його ерудиція; рівень викладання вчителя; навчання

читання в межах будь-якого шкільного предмета; адекватна оцінка себе як читача; соціальний стан, характеристики учителів і учнів; мова навчання; роль і значення читання в суспільстві; відсоткове співвідношення кількості книг на одну особу в публічній бібліотеці; кількість книг у домашній і шкільній бібліотеках; кількість книжкових магазинів, які знаходяться поруч з домом; конкуренція читання і телебачення, комп'ютерів, розважальної індустрії загалом тощо [9, с.40-49].

Отже, до складу компетентності в переглядовому читанні входять читацькі вміння, мовленнєві навички, знання і, крім того, комунікативні здібності.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЛІЦЕЇВ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПЕРЕГЛЯДОВОМУ ЧИТАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Етапи формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою

Процес формування компетентності в переглядовому читанні включає засвоєння учнями знань, розвиток читацьких умінь та навичок, а також поліпшення психофізіологічних механізмів читання. Для засвоєння знань необхідно оволодіти мовними, країнознавчими й лінгвокраїнознавчими знаннями. Формування навичок читання (техніка читання, лексичні та граматичні) допомагає утворенню механічних складників читання. Покращення читацьких здібностей забезпечує можливість розвитку здатності школяра осмислити зміст тексту на всіх рівнях його розуміння. Метою відшліфовування психофізіологічних механізмів читання є формування характерних особливостей мовлення, можливого прогнозування, розвиток довготривалої й короткочасної пам'яті, пришвидшення процесу внутрішнього промовляння [31, с.151].

У процесі навчання іноземної мови у ліцях вміння читання повинні бути розвинені на належному комунікативному рівні, аби школярі мали змогу розуміти:

- основну суть нескладних іншомовних текстів;
- розуміти складніші за змістом і структурою тексти різних жанрів: суспільно- політичних, науково популярних, художніх (адаптованих).

Школярі повинні знати як користуватися двомовними словниками та різними навчальними матеріалами. Досягнення цих цілей необхідно здійснювати поетапно [31,с.151].

Отже, головною метою першого етапу є формування навичок техніки читання уголос і про себе і досягнення швидкості читання.

На другому етапі основне завдання – розвинути вміння школярів читати вголос і мовчки важчі тексти науково-популярного характеру, наявні в підручнику. Школярам необхідно розуміти значення деяких невідомих слів за допомогою контексту, словотворчих елементів, співзвучності зі словами рідної мови. Щоб з'ясувати значення невідомого слова користуються морфологічним або структурно-смісловим аналізом. Прочитавши текст, школярі повинні визначити головну ідею, важливі деталі. Якщо потрібно прочитати текст повторно, учителю необхідно дати нове завдання, наприклад, вилучити з тексту додаткову інформацію або прочитати текст з більшою швидкістю та ін. Швидкість читання мовчки на цьому етапі в класі має бути вищою ніж читання вголос [31, с.151].

Для того, аби поліпшити розуміння тексту, робиться лексичний, граматичний, структурний і смисловий аналіз, можна користуватися перекладом. Школярі навчаються працювати з двомовним словником.

На третьому етапі школярі мають уміти читати не користуючись словником аби визначити головну інформацію, або зі словником для кращого розуміння суті тексту, тобто передбачає до 6% невідомих слів. Можна користуватися неважкими іншомовними текстами суспільно-політичної, науково-популярної та художньої літератури. Покращуються способи прогнозування на рівні мовної здогадки та на рівні антиципації [31, с. 151].

Старшокласники повинні засвоїти вміння переказу тексту (стисло передати зміст про читаного в усній чи письмовій формі); реферування (визначити в тексті нову інформацію чи головні думки/факти); рецензування (висловлювати свою думку, давати оцінку змісту тексту в усній чи письмовій формі). Формування основних компонентів

компетенції читання та поліпшення його психофізіологічних механізмів відбувається завдяки цілісній системі вправ [31,с.151].

Одним з основних засобів розвитку умінь читання є автентичні професійні матеріали на іноземній мові. Дана методика розроблена з урахуванням усіх сучасних дидактичних і методичних принципів і включає в себе вісім етапів навчання учнів ліцеїв вмінням читання на основі іншомовних аудіовізуальних матеріалів [27, с.46-47].

На першому етапі цього навчання вчитель розмовляє зі учнями про важливість отримання професійної інформації на основі читання іноземною мовою і необхідності володіння різними стратегіями читання в майбутній професійній діяльності. Перший етап цього навчання ставить завдання – зацікавити учнів, створити у них психологічну установку для розвитку умінь в різних видах читання на основі аудіовізуальних матеріалів. У ході цієї бесіди вчитель також з'ясовує, який інформацією, пов'язаною зі змістом фільму (до його перегляду), володіють учні [27,с.46-47] .

Другий етап навчання проходить під час аудиторного заняття. Метою другого етапу є розвиток мовних умінь і подолання мовних (фонетичних, лексичних, граматичних) і інформаційних труднощів, які можуть виникнути при розвитку умінь читання. Також на цьому етапі учням необхідно здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток і вдосконалення механізмів внутрішнього промовляння і мовної здогадки [41, с.40].

Третій етап також проходить під час аудиторного заняття. Метою цього етапу є розвиток умінь оглядової аудіовізуалізації. Вчитель і учні контролюють правильність виконання завдань і вправ. Завдання і вправи четвертого і наступних етапів спрямовані на розвиток умінь в різних видах читання, яке здійснюється з використанням повної друкованої версії фільму (script) на всіх етапах [41, с.40].

Четвертий етап. Метою цього етапу є розвиток умінь переглядового читання з використанням усієї друкованої версії тексту.

П'ятий етап. Метою цього етапу є розвиток умінь ознайомчого читання з використанням усієї друкованої версії аудіотексту фільму. З цією метою учням пропонується ще раз прочитати друковану версію тексту і виконати ряд завдань і вправ [41,с. 40].

Шостий етап. Цей етап спрямований на розвиток умінь вивчаючого читання. Учням пропонується ще раз прочитати друковану версію тексту з установкою вчителя глибше зрозуміти його зміст і запам'ятати міститься в ньому інформацію детально.

Сьомий етап. Його метою є розвиток умінь інформаційно-пошукового читання. Для розвитку вмінь інформаційно-пошукового читання учням необхідно ще раз прочитати весь графічний варіант тексту.

Восьмий етап. Метою заключного етапу є контроль якості сформованих іншомовних розвиваються умінь різних видів читання на основі вивчених матеріалів [41, с.40].

Отже, розглянувши етапи формування комунікативної компетентності в переглядовому читанні в учнів ліцеїв, слід зауважити, що формування повинно здійснюватися поступово. У процесі навчання іноземної мови у ліцеях вміння читання повинні бути розвинені на належному комунікативному рівні, аби учні могли розуміти суть тексту.

2.2. Система вправ з формування компетентності в переглядовому читанні учнів ліцеях англійською мовою

Головним завданнями під час навчання переглядового читання є швидкий огляд тексту або текстів, пошук необхідної інформації і зосередження на ній своєї уваги. Такий різновид читання вимагає від учня сформованих умінь, потрібних для того, аби розбиратися в логіко-

смісловій будові тексту, шукати та визначити нову чи подану інформацію, поєднання в змістовне ціле знайденої інформації з декількох джерел відповідно до визначеної проблеми [4,с.138-147].

Кінцевий етап роботи з текстом / текстами доцільніше завершити доповіддю чи рефератом. Правильність розуміння тексту при переглядовому читанні залежить від коректної відповіді учня на питання вчителя чи зацікавило повідомлення учня, яка, на думку учень, частина матеріалу являється найбільш пізнавальною, чи знайшов учень у тексті щось для себе нове тощо [26,с.187].

Процес роботи з текстом з метою отримання потрібної інформації порівнюють з дуже близьким йому *skimming reading*, у ході якого учень необхідно знайти в поданому вчителем тексті інформацію; переказати основний зміст тексту, або дати відповіді на питання, для чого потрібно швидко продивитися текст. Ось наприклад: What theme / field of science is dealt with in this text? Which of these titles fits the text best? (Several titles are supplied). Which of these topics are dealt with in the text? (A list of topics is given). Which of these pictures/ diagrams etc. illustrates the text? (Several pictures/ diagrams are supplied). Which paragraph/ text belongs to this picture? (One picture and several short texts are supplied). Which of these texts deals with the problem of environment protection? etc. (Several short texts are supplied) [25,с.255].

Можна навести такі приклади вправ для навчання переглядового читання:

- з'ясувати тему, ідею, проблеми тексту (статті) тощо;
- прочитати текст і з'ясувати, чи обмірковує автор подані питання;
- визначити головне підтвердження у тексті заголовка;
- прочитати два тексти з подібною темою, визначити відмінності у змісті (у поданих фактів тощо);
- відшукати на поданій сторінці характерні риси акторів, інструкції, рецепт, рекомендації тощо [34, с.180];

- продивитися анотацію і з'ясувати, чи збігається вона зі змістом тексту;
- відшукати відповіді на питання в тексті;
- поглянувши на малюнок, визначити абзац, який він описує;
- визначити позитивні та негативні, з точки зору автора, факти у тексті;
- поділити текст на частини згідно з пунктами плану;
- швидко продивитися текст, відшукати потрібну інформацію та пильно прочитайте її [33, с.175];
- дати відповідь на питання вчителя щодо основного змісту твору;
- дати відповідь на питання, що мають відношення до вагомих деталей;
- визначити, чи збігається інформація надана вчителем з тією, яку учень знайшов в тексті;
- відшукати у тексті факти повідомлені вчителем;
- виконати альтернативний тест, тест з декількома варіантами вибору тощо [32].

У підсумку нам би хотілося надати короткий опис прийомів, які на нашу думку, доречно застосовувати у ході навчання читання іноземною мовою:

1. «Асоціації». Учням пропонується таке завдання з тексту:
 - 1) Прочитайте заголовок. Які асоціації виникають після прочитання заголовка цього тексту?
 - 2) Про що цей текст? Ваші припущення. Після читання тексту учні порівнюють свої асоціації з інформацією з тексту [35.,с.147].
2. «Кластери». Суть цього методу полягає в виділенні смислових одиниць тексту і графічному їх оформленні в певному порядку в вигляді грона. У центрі заголовок тексту, а навколо неї великі смислові одиниці.
3. «Казкове королівство». Учням пропонується прочитати текст, а потім вибрати 2-х охоронців, які охороняють казкове королівство. Іншим

необхідно пройти на бал, при цьому відповісти на всі їхні каверзні питання. Кожен, по черзі, підходить до козакам, попередньо прочитавши текст, за яким стражники задають свої питання. Можна влаштувати зміну варті [35.,с.174].

4. «Пошта». Прочитати навчальний текст. Взяти аркуш паперу, розрахувавшись по порядку, починаючи з першої парті першого ряду. Цей номер буде номером адресата. Кожен задає питання по тексту, пише його на листочку паперу і віддає заданої листоноші із зазначенням номера адресата. Чим більше буде складено питань, за відведені 5-7 хвилин, тим краще. Потім по команді пересилання питань припиняється. Гра переходить у другу стадію - відповідей на питання. Виграє той, хто встиг поставити більше цікавих питань, і хто краще відповів на них [35, с.147].

5. «Конкурс на краще запитання». Прочитати текст, при цьому кожен учень кожен повинен придумати оригінальний питання на тему навчального тексту. Питання, відповідь на який показує досконалість оволодіння цим матеріалом, дає можливість побачити його з самої цікавою боку. Трохи часу на обдумування, своє питання можна записати. Команди по порядку будуть їх ставити, а решта - відповідати на них якомога повніше. Потім слід вибрати самий цікаве питання, вибрати найактивнішого учня [35, с.147].

Таким чином, ми розглянули систему вправ необхідну для навчання переглядового читання в ліцях. Доречними будуть вправи на з'ясування теми, ідеї твору; пошук інформації в тексті; відповіді на питання; порівняння інформації гаданої вчителем і тієї, що є в тексті тощо.

2.3. Контроль сформованості компетентності в переглядовому читанні англійською мовою в учнів ліцеїв

Учням ліцеїв необхідно навчитися самостійної роботи з текстами. Вчитель керує самостійною діяльністю учень, домігшись формування навичок і умінь, необхідних для читання. Задача вчителя в тому, щоб зняти лексичні і граматичні труднощі, які можуть виникнути в процесі читання тексту. Такого роду тексти, призначені для самостійної роботи, передбачають цілісне засвоєння інформації, що міститься в них. Учні ліцеїв, що вміють читати літературу по спеціальності і виділяти необхідну інформацію з різних джерел іноземною мовою, як правило, стають висококваліфікованими спеціалістами і конкурентоспроможними на ринку праці [24, с.141-142].

Завдання, що стоїть перед вчителем – навчити учнів ліцеїв, а саме навчити учнів немовних спеціальностей перекладати технічні тексти, як за допомогою словника, так і без них; розвитку вміння гнучкого читання для розв'язання професійних задач майбутнього спеціаліста. Як показує практика роботи в немовному вузі, робота з двомовним словником нерідко викликає труднощі у учнів ліцеїв. Це пов'язано з тим, що учні ліцеїв не вміють користуватися двомовним словником. Знайшовши необхідне учням слово з тексту в словнику, вони не завжди правильно виписують потрібне значення слова відповідно до тексту. Ми не раз звертали уваги, що учні читають один раз текст (а іноді і зовсім його не читають), потім виписують всі незнайомі слова і перекладають, не думаючи про те, що було підібране не правильне значення.

З метою визначення рівня знань учнів ліцеїв вчителю необхідно провести попередній контроль. Даний вид контролю покаже рівень сформованості навичок і умінь в учнів ліцеїв, допоможе вчителю оцінити індивідуальні особливості учнів. Як правило, на попередньому

етапі учням ліцеїв пропонується виконання тестів або проходження співбесіди на завданні тему [15].

На початковому етапі навчання читання, обсяг новизни може бути невеликий, учням немовних спеціальностей буде нелегко перевести текст, наприклад, по влаштуванню комп'ютера, так як вони ще в достатньому ступені не володіють термінологією пристроїв комп'ютера на рідній мові. Задача, яка стоїть перед вчителем на початковому етапі, — сформувати в учнів ліцеїв

мовну базу, для того щоб вони могли в подальшому самостійно працювати з отриманою інформацією. Вчитель на даному етапі адаптує іншомовні тексти виходячи з рівня підготовки учнів ліцеїв, для цього йому необхідно провести моніторинг з метою визначення рівня підготовки, і тільки потім ретельно підбирається матеріал для аудиторного роботи [42, с.190-195].

Для засвоєння нових лексичних і граматичних форм, закладених в тексті, необхідно правильно підібрати вправи, грамотно сконструювати завдання для заняття. Дотримуючись класичного правила навчання «від простого до складного» вчитель, на наступному етапі навчання, збільшують обсяг новизни. переходячи від найпростіших описів і характеристик до більш складних, тим самим наближаючи вихідний текст до аутентичного. У навчальному тексті повинні бути відтворені основні характеристики оригінального тексту.

Так, наприклад, загальна побудова тексту, використані в ньому структурні типи абзаців, розподіл в них інформаційного навантаження, засоби зв'язку між ними, повинні відображати найбільш типові риси відповідного стилю. Це дозволить багато в чому розв'язати проблему переходу майбутніх спеціалістів від читання адаптованої літератури до читання оригінальної. В учнів ліцеїв з'являються можливості отримати додаткову інформацію з досліджуваної теми або з їх дисципліни [42, с.190-195].

Безумовно, це створить додаткову мотивацію в учнів ліцеїв немовних спеціальностей до подальшого читання такого роду текстів. учень, який вміє виділяти необхідну інформацію з тексту, повинен використовувати її в різних формах, обсязі та ситуаціях. Наприклад, в усній формі, у вигляді переказу, діалогу, обговорення або в письмовому вигляді, в есе або рефераті. На більш пізніх етапах навчання можна використовувати письмові тексти для формування уміння узагальнювати інформацію, отриману з тексту. Поряд з умінням виділяти інформацію формується вміння використовувати її в різних формах, обсязі та ситуаціях в усному спілкуванні [18, с.94-97].

Цілі передтекстових завдань і вправ з навчання читання спрямовані на усунення всіх мовних труднощів в учнів ліцеїв, які можуть виникнути у них при прочитанні тексту на даному етапі обов'язково і формування умінь і навичок читання будь-якої тематики, враховуючи і читання текстів за спеціальністю. Основна задача передтекстових вправ і завдань - виділення змістовно-фактуальної інформації. Змістовно-фактуальна інформація тексту одна з складових категорій інформативності тексту, що згадується, як правило, у зв'язку з іншими видами інформації в тексті – змістовно-концептуальної і змістовно-підтекстової. Змістовно-фактуальна інформація тексту - це інформація про факти, події, явища, послідовність подій, їх учасників, час і місце дії [18, с.94-97].

Задача, яка стоїть перед вчителем на передтекстовому етапі - створення мотивації в учнів ліцеїв до читання, максимальної зацікавленості їх в інформації, що міститься в тексті. Для досягнення цілей і задач, поставлених на передтекстовому етапі, існує цілий ряд вправ, які допоможуть учням ліцеїв безперешкодно працювати з текстом на даному етапі навчання читання. Це можуть бути:

- вправи спрямовані на прогнозування інформації, яка міститься в тексті;

- вправи і завдання, спрямовані на виявлення структурно-сміслових компонентів і лексико-граматичних структур;
- вправи спрямовані на мовну здогадку термінів або незнайомих слів в цілому;
- вправи, спрямовані на формування навичок і умінь роботи зі словниками [18, с. 94-97].

На текстовому етапі роботи з текстом вчитель виявляє ступень сформованості навичок і умінь в учнів ліцеїв. Перед учнями ліцеїв немовних спеціальностей варто ставити в першу чергу комунікативну установку, яка спрямована як на вдосконалення навичок і вміння читання, так і на засвоєння і закріплення лексико-граматичних форм [37].

На текстовому етапі вчитель управляє процесом оволодіння термінологією за спеціальністю, а так само і лексико-граматичними структурами, які використовувалися в тексті. Задача даного етапу заключається в виявленні концептуальної інформації. Продумуючи і розробляючи вправи, вчителям слід дати відповідь на питання: «Яка ідея автора; як побудований текст - чи є він розповіддю, поясненням з різними прикладами, містить аргументи і контраргументи; які знання засвоїв учень після його прочитання». При цьому слід починати з вправ, які допоможуть зрозуміти зміст тексту в цілому, а вже потім перейти до змістів дрібніших мовних одиниць, таких як параграфи, пропозиції, слова.

Для текстового етапу можуть бути підібрані наступні види вправ:

- вправи, спрямовані на формування основної інформації в тексті;
- виділення інформації, яка може бути використана майбутніми спеціалістами в їх професійній діяльності;
- вправи і завдання, спрямовані на виділення смислових опор в тексті.

Післятекстові завдання призначені для перевірки розуміння прочитаного, для контролю за ступенем сформованості умінь читання і можливості використання отриманої інформації в майбутній професійній діяльності. Вправи і завдання, які використовуються на післятекстовому етапі, повинні бути спрямовані на:

- контролю розуміння і засвоєння всієї інформації тексту;
- вміння розмістити в тексті необхідну інформацію відповідно до задач і цілей учнів ліцеїв, поставлені вчителем на передтекстовому етапі;
- впізнавання лексико-граматичних структур;
- вміння інтерпретувати або переказувати текст;
- розвиток умінь висказувати свою думку щодо прочитаного, це може бути або реферат або есе на задану тему.

Після прочитання тексту і роботи над ним, вчителю слід провести підсумковий контроль знань в учнів ліцеїв з метою аналізу ефективності своєї діяльності і діяльності учнів. На допомогу вчителям приходять традиційні форми контролю знань учнів ліцеїв, наприклад опитування, есе, дискусія або залік [38, с.128-134].

Виходячи з отриманих результатів, вчитель одержує інформацію про рівень сформованості знань і умінь учнів ліцеїв, а саме чи розуміє учень прочитаний текст в цілому і наскільки точно він може відтворити текст іноземною мовою.

Відповідно до компонентів компетентності читання, здійснювати контроль необхідно за вміннями, навичками, знаннями, а також комунікативними здібностями, тобто – здібностями до читання. Знання та комунікативні здібності необхідно перевіряти через контроль вмінь і ні в якому разі не окремо. Пропоную детальніше розглянути особливості контролю вмінь читання. Контроль здійснюється відповідно до виду читання [35, с.175].

Так, у ході контролю здібностей при ознайомлювальному читанні потрібно пересвідчитись, що учень зрозумів головну суть прочитаного тексту, ідею автора. Під час вибіркового читання здійснюють перевірку щодо вміння учня повно і точно осягнути як основну, так і другорядну інформацію, вміння вірно витлумачити думки, висновки і відношення автора тексту до основних подій. А от при контролі вмінь переглядового читання об'єктами перевірки вважаються вміння визначити потрібну інформацію, з'ясувати тему тексту. Контроль вмінь та навичок можна здійснювати з допомогою системи вправ, запропонованої для формування компетентності читання. Завдання для перевірки знань проводяться, контролюються та оцінюються вчителем за 12-бальною шкалою, відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з читання, згідно з програмою [35,с.175].

Виділяють якісні та кількісні критерії оцінювання читання. Якісні критерії включають повноту розуміння тексту та точність розуміння тексту. До кількісних можна віднести обсяг тексту, швидкість читання, наявність невідомих слів. Серед способів контролю прочитаного повідомлення розрізняють невербальні і вербальні. До першої групи способів контролю належать: виконання дій; використання цифр; використання сигнальних карток; використання облікових карт; виготовлення схем, креслень; підбір та розташування малюнків. Вербальні способи контролю поділяють на рецептивні та репродуктивні. Яскравими прикладами першої групи вербальних способів можуть бути : вибір пунктів плану; виконання тестів з декількома варіантами відповідей. До другої групи способів контролю належать: тлумачення деяких слів, словосполучень, речень; складання запитань за текстом; відповіді на запитання; бесіда за текстом; переказ змісту іноземною або рідною мовою. Для досконалішого контролю формування компетентності читання доцільно користуватися різними видами

тестових завдань з іноземної мови. Поміж завдань на вибір відповіді (вільно конструйовані тести) застосовуються тести:

- перехресного вибору (matching);
- альтернативного вибору (true false choice);
- множинного вибору (multiple choice);
- на упорядкування (rearrangement).

Рекомендується застосовувати тестові завдання на конструювання відповіді:

- на завершення (completion);
- на підстановку (substitution);
- на трансформацію (transformation);
- внутрішньомовне перефразування;
- міжмовне перефразування (переклад) [37, с.201].

На вибір способів контролю формування компетентності читання впливає перелік факторів, а саме — ступінь навчання іноземної мови, вид читання, жанр тексту, його зміст. Отож, здійснюючи перевірку розуміння художніх текстів, необхідно зауважити те, як учні розуміють події, персонажів, стосунки між персонажами; перевіряючи наукові тексти слід відзначити ідеї, факти, параметри; працюючи з афішами, програмами контролюється розуміння цифр, назв, часу. Рекомендується рівень розвитку здібностей до читання контролювати безпосередньо через характерні риси іншомовного спілкування, або керуючись опитуванням, анкетуванням, тестуванням тощо. Перспективи майбутніх досліджень можна зазначити у створенні системи вправ для формування іншомовної компетентності в читанні [37.,с.201].

Перевірка розуміння учнями прочитаного здійснюється завдяки завданням такого типу:

- відповісти на запитання вчителя щодо основної інформації тексту;
- відповісти на запитання, що стосуються важливих деталей;

- порівняти інформацію подану вчителем з тією, що була знайдена учнем в тексті;
- визначити у тексті подані вчителем факти основної інформації, інші вправи пошукового типу;
- виконати альтернативний тест, тест з декількома варіантами вибору та ін. [37, с.201].

Таким чином, контроль сформованості компетентності в переглядовому читанні англійською мовою в учнів ліцеїв можна здійснювати з допомогою системи вправ, підсумкового контролю знань або можна керуватись опитуванням, анкетуванням, тестуванням. Також часто використовуються традиційні форми контролю знань учнів ліцеїв, наприклад опитування, есе, дискусія або залік.

2.4. Фрагмент уроку з формування компетентності в переглядовому читанні учнів ліцеях англійською мовою

Тема: Information Technology

Мета:

- **навчальна:** вдосконалювати навички переглядового читання; навички сприймання та аналізування тесту; вміння виділити основну інформацію в тексті;
- **розвивальна:** розвивати компетентність читання іноземною мовою; комунікативні здібності учнів; критичне мислення; уміння висловлювати й аргументувати власну точку зору, порівнювати;
- **виховна:** виховувати культуру спілкування; виховувати толерантність, уміння працювати в колективі, повагу до співрозмовника.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

Методи: пояснення, парна робота, робота біля дошки, бесіда, пошуковий метод.

Обладнання: підручник, зошит.

Хід уроку

I. Organizational stage: class organization; preparation for the lesson; announcement of the topic and purpose of the lesson.

Good morning students! Let's start our lesson. We continue our topic about Information Technology and today we are talking about such famous person as Bill Gates. I hope that our lesson will be interesting and successful. I want to ask you to be attentive and active.

II. Pre-reading stage:

Exercise 1. Read the title of the text below and try to remember what you know about Bill Gates.

BILL GATES

William Harry Gates III was born in Seattle, Washington, on October 28th, 1955. Bill's father Bill Gates Jr. worked for a Seattle law firm and Bill's mother Mary taught at school until they started their family. Bill's parents were married in 1951 and two years later gave birth to their first child, Bill's older sister, Kristanne. Two years after Bill was born and in 1964 the third and final Gates was born, her name is Libby. As a child Bill enjoyed rocking back and forth, today he still has a habit of rocking when he is thinking about something. Bill was very bored at school and his parents knew it, so they were always trying to supply him with more information to keep him busy. Bill's parents finally decided to put him in a Private School where he would be challenged more. The Lakeside private school had just bought a new computer when Bill arrived and he was immediately hooked. In a week he knew more about the computer than his teacher at Lakeside. Learning the BASIC programming language was easy for Bill, and he was soon writing his own programmes.

Bill's love for computers and math led him to a new place around his neighborhood that was renting computer time. He made an arrangement with the owners that he would get free computer time if he found things that made the computer crash.

During this time Bill met Paul Allen, his business partner for the rest of his life. Together they started a small company called Traf-O-Data, they sold a small computer with own programme that could count traffic for the city. The company was not a big success, but it earned the two boys some money as well as good business skills. Bill also wrote a schedule programme for his school, which he changed a bit to put little Bill

Gates in a class full of the prettiest girls. Bill was considered by his classmates and his teachers as the smartest kid in school.

After graduating from Lakeside Bill entered Harvard University in 1973, one of the best universities in the country. Bill was also bored here so he spent most of his time programming, playing poker and seeing how little work he could do and still get excellent marks. He told his teachers that he would be a millionaire by the time he was thirty. This was one of the few times he underestimated himself, Bill was a billionaire when he was 31.

One of Bill's teachers said, "He is a great programmer, but he is a very unpleasant human being". The intense life-style Bill had during his first year in Harvard made him ill for most of the summer of 1974. Bill soon left Harvard for business opportunities in programming which turned him into a multi-billionaire.

Later he met Melinda French, who he married, and they now have 3 children.

It's very interesting that even with all his money Bill drives himself to work in an average family car. Bill is a keen reader, and enjoys playing golf and bridge.

[43]

Exercise 2. Guess why Bill Gates wanted to be a programmer?

III. Reading stage.

Exercise 3. Read questions below and choose the answer (A, B or C) which you think fits best according to the text.

- 1) Bill Gates was born in
 - a) in Nashville, Tennessee.
 - b) in Dallas, Texas.
 - c) in Seattle, Washington.
- 2) Bill Gates has
 - a) three brothers Peter, James and Jack.
 - b) two sisters Kristine and Libby.
 - c) Younger brother Tommy and sister Sally.
- 3) Bill's love for computers and math led him to
 - a) a new school to study and make a career.
 - b) creation a new programme.
 - c) a new place around his neighborhood that was renting computer time.
- 4) Bill Gates entered to
 - a) Harvard University.

- b) University of Cambridge.
 - c) University of Oxford.
- 5) Bill Gates told his teachers that
- a) he would be a famous scientist after graduating university.
 - b) he would be a millionaire by the time he was thirty.
 - c) he would be a popular artist by the time he was forty.
- 6) One of Bill's teachers said
- a) He is the solution to someone else's problem.
 - b) He is a great programmer, but he is a very unpleasant human being.
 - c) He is always in a good mood, never angry.
- 7) Bill Gates is a keen reader, and enjoys
- a) playing golf and bridge.
 - b) cooking exotic dishes.
 - c) riding the horses.

Exercise 4. Read the text carefully and put these events in chronological order.

1. Bill started Traf-O-Data.
2. Bill went to a private school.
3. Bill got married.
4. Bill met Paul Allen.
5. Bill went to Harvard University.
6. Bill's mother worked at school.
7. Bill was ill for the whole summer.
8. Bill started writing his own programmes.
9. Bill sold his first programme.

Exercise 5. Fill the gaps, using information from the text.

1. Bill's father _____ worked for _____ and Bill's mother Mary taught at school until _____.
2. As a child Bill enjoyed _____, today he still has a habit of rocking when he is thinking about something.
3. Learning _____ was easy for Bill, and he was soon writing his own programmes.
4. Bill's parents finally decided _____ where he would be challenged more.

5. During this time Bill _____ , his business partner for the rest of his life.
6. Together they started _____, they sold a small computer with own programme that _____.
7. After graduating from Lakeside Bill _____ in 1973, one of the best universities in the country.
8. Bill soon left Harvard for business opportunities in programming which _____.
9. Later he _____ , who he married, and they _____.

IV. Post-reading stage.

Exercise 6. Read the text and decide if the statements are true or false ?

- 1) Bill has 2 sisters.
- 2) Bill is moving when he is thinking.
- 3) Bill liked school very much.
- 4) Bill was bored in both schools.
- 5) Bill had higher knowledge of computer than his school teacher.
- 6) Bill spent a lot of money to have an opportunity to work on the computer.
- 7) Traf-O-Data was a waste of time and energy.
- 8) Bill made a programme which put him in the same class with the prettiest girls at school.
- 9) He had to study hard at Harvard.
- 10) One of Bill's teachers said Bill was a nice person.
- 11) Bill knew he would become a millionaire.
- 12) Bill dropped out of Harvard.
- 13) Bill has a driver.

Exercise 7. Work in pairs. Use information from the text and prepare an interview with Bill Gates.

V. Conclusion stage:

- teacher's closing remarks;

Well done students! Our lesson is over. Your marks for the lesson....

Your home task is Good Bye!

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ми дійшли таких висновків.

Визначено основні поняття дослідження:

- компетентність – сукупність властивостей особистості, яка характеризується засвоєними нею знаннями, сформульованими навичками і вміннями, набутим практичним досвідом і ціннісними орієнтаціями;
- компетенція – предметна область, в якій особистість розуміється і проявляє готовність до виконання діяльності;
- іншомовна компетентність в переглядовому читанні – це сукупність знань, умінь навичок, що забезпечують процес читання як вид мовленнєвої діяльності: сприйняття, розуміння, прогнозування, інтерпретацію, витяг основної інформації, оцінку прочитаного тексту, діалог з автором, готовність використовувати витягнуту інформацію у власному особистому досвіді, в різних зі соціокультурних ситуаціях, вільно орієнтуватися в сучасному світі.

Проаналізовано психологічні й лінгвістичні механізми формування в учнів ліцеїв компетентності в переглядовому читанні англійською мовою. Психофізіологічна основа як переглядового читання, як і читання взагалі, містить операції зорового сприйняття тексту і його розуміння. Під час читання дані надходять до читача через зоровий канал, тобто головну роль відіграють зорові відчуття. Читання – складний процес, у якому безпосередню участь беруть вищі функції. Сприймаючи текст, ми розділяємо його на деякі частини, найбільш істотні, і поєднуємо їх в одне ціле. Пам'ять під час цього процесу — логічна та механічна – сприяє мисленню.

З лінгвістичної точки зору вміння читати полягає у розширенні лексичного запасу, засвоєнні граматичного матеріалу, кращому оволодінні структурними мовними одиницями; перед учнями

відкриваються широкі перспективи аби далі самостійно освоювати мову та покращувати мовленнєві навички. Лінгвістичні механізми можна визначити як формування мовних здібностей до читання, розширення лексичного запасу, вивчення та освоєння мовних одиниць тощо.

Описано структуру компетентності переглядовому читанні іноземною мовою, до складу якої входять вміння, навички, знання, крім того комунікативні здібності, особливо – здібності до читання. Розрізняють такі вміння компетентності в переглядовому читанні, як мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні. Читацькі уміння і навички формуються протягом життя людини. Але головним чинником в утворенні та росту читацької діяльності школяра разом із родинним вихованням повинні бути також уроки читання в протягом усього шкільного навчання.

Формування навичок і розвиток читацьких вмінь є однією з найістотніших складових у ході навчання іноземної мови на всіх її етапах, так як читання відноситься до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, належить до сфери комунікативно-громадської діяльності людей, яка є необхідною в сучасному житті.

Розглянуто процес формування компетентності в переглядовому читанні та його етапи, він містить засвоєння учнями знань, розвиток читацьких вмінь та навичок, а також поліпшення психофізіологічних механізмів читання.

Головною метою першого етапу є формування навичок техніки читання уголос і про себе і досягнення швидкості читання. На другому етапі основне завдання – розвинути вміння учнів читати вголос і мовчки важчі тексти науково-популярного характеру, наявні в підручнику та в читанці. На третьому етапі школярі мають уміти читати не користуючись словником аби визначити головну інформацію, або зі словником.

Головним завданнями під час навчання переглядового читання є швидкий огляд тексту або текстів, пошук необхідної інформації і зосередження на ній своєї уваги. Такий різновид читання вимагає від учнів ліцеїв сформованих умінь, потрібних для того, аби розбиратися в логіко-смісловій будові тексту, шукати та визначити нову чи подану інформацію, поєднання в змістовне ціле знайденої інформації з декількох джерел відповідно до визначеної проблеми. З цією метою була сформована система вправ.

Розроблено систему вправ для формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою учнів ліцеїв, до якої належать вправи, аби розбиратися в логіко-смісловій будові тексту, шукати та визначити нову чи подану інформацію, поєднання в змістовне ціле знайденої інформації з декількох джерел відповідно до визначеної проблеми. Доречними будуть вправи на з'ясування теми, ідеї твору; пошук інформації в тексті; відповіді на питання; порівняння інформації гаданої вчителем і тієї, що є в тексті тощо.

Систематизовано наявні способи контролю сформованості компетентності в переглядовому читанні учнів ліцеях англійською мовою, до яких належать невербальні і вербальні. До першої групи способів контролю належать: виконання дій; використання цифр; використання сигнальних карток; використання облікових карт; виготовлення схем, креслень; підбір та розташування малюнків.

Вербальні способи контролю поділяють на рецептивні та репродуктивні. Яскравими прикладами першої групи вербальних способів можуть бути : вибір пунктів плану; виконання тестів з декількома варіантами відповідей. До другої групи способів контролю належать: тлумачення деяких слів, словосполучень, речень; складання запитань за текстом; відповіді на запитання; бесіда за текстом; переказ змісту іноземною або рідною мовою.

Як результат нашого дослідження створено конспект уроку з формування компетентності в переглядовому читанні англійською мовою для учнів ліцеїв, в якому продемонстровано етапи роботи з текстом, вправи, спрямовані на розвиток умінь переглядового читання, а також подані способи контролю розуміння тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник /за ред. Ніколаєвої С. Ю.– К. : Ленвіт, 2013.441с.
2. Борецька Г.Е. Методика формування іншомовної компетентності у техніці читання//Іноземні мови/ за ред. Г. Е. Борецької: 2012. 38 с.
3. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції// Іноземні мови: 2011. 3-14с.
4. Бухбиндер В.А. Материалы для чтения // Очерки методики обучения чтению на иностранных языках / за ред.В. А. Бухбиндера – К.: Вища школа,1997.138-147с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. за голов. ред. В. Т. Бусела. Київ; Ірпінь: Перун. 2005. – VIII, 1728 с.
6. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / за ред.О. І. Власова. – К.: Либідь, 2005. 400 с.
7. Вятютнев М. Н. Комунікативна спрямованість навчання російській мові в зарубіжних школах /за ред. М. Н. Вятютнева : 1977. 38-45с.
8. Гальскова Н. Д. Теорія навчання іноземних мов. Лінгводидактика і методика: навч. Посібник для студ. лингв, ун-тів і фак. ін. яз. вищ. навч. закладів / за ред. Н. Д. Гальскової, Н. І. Гез. 3-тє вид. стер. М.: Академія, 2006. 336 с.
9. Гапон Ю.А. Специфіка дисципліни і фактори, що визначають зміст навчання іноземної мови професійної спрямованості: зб. наук. статей /за ред. Ю. Гапона. – К.: Видав-во Європейського університету, 2003. 40-49с.
- 10.Гез Н.И., Ляховицький М.В., Миролубов А.А. Методика навчання іноземних мов в середній школі. : М. 1982.

11. Данилова Г. С. Управління процесом становлення професійної компетентності методичних кадрів / за ред. Г.С.Данилової . К.: УПКККО, 1995. 80 с.
12. Джеррі Д. і Д. Великий тлумачний соціологічний словник / за ред. Д. і Д. Джеррі. Москва: Вече - АСТ, 1999. Т. 1. 544 с.
13. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / за ред. Г. В. Елизарова. –СПб. : Каро, 2005. 352 с
14. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання і оцінювання / на-ук. ред. Ніколаєвої С. Ю. – К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
15. Зайцева Е.В. Мотивация учеников к чтению на иностранном языке как социалино-педагогическая проблема // Ресурсы и средства профессионалиного становления спееиалиста в системе непрерывного образования // Человек и образование. 2012. № 1(30) .
16. Зимняя И.А. Педагогическая психология / за ред. И. А. Зимней. – М.: Логос, 1999. 384 с.
17. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / за ред. И. А. Зимней. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
18. Илиина А.Н., Кибасова С.Г. Профессионалиноориентированное обужение английскому языку в экономическом ВУЗЕ // Альманах современной науки и образования. Тамбов: 2012. № 4 (59). 94-97с.
19. Ізаренков Д. І. Базисні складові комунікативної компетенції і їх формування на просунутому етапі навчання учнів ліцеїв-нефілологів / за ред. Д. І. Ізаренкова : 1990. № 4. 54-60с.
20. Казарцева О. М. Культура мовного спілкування: теорія і практика навчання: навч. посібник / за ред. О. М. Казарцевої. 2-е вид., М .: Флінт, Наука, 1999. 496с.

- 21.Кличнікова З.І. Психологічні особливості навчання читання іноземною мовою / за ред. З.І. Кличнікової. - М .: Просвітництво, 1983. 197 с.
- 22.Константинова О.Ю. Що же входить в структуру комунікативної компетенції нефілолога в регіонах продуктивної речі? / за ред. А.Ю. Константинової: 1993. 78-83 с
- 23.Леонтьєв А.А. Методика / за ред. А.А. Леонтьєва. - М .: 1988.
- 24.Ломохова С.А. Самостоятельная работа учеников в процессе работы над текстом по специальности в неязыковом вузе// Известия ПГПУ им. В.Г.Белинского. : 2010. № 16 (20). 141 – 142с.
- 25.Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / за ред. Л. С. Панової , І.Б. Андрійка, С. В. Тезікової та ін. – К. : ВЦ“Академія”, 2010. 328 с.
- 26.Методика преподавания иностранных языков :общий курс : уч. пособие / Отв. ред. А. М. Шамов. 2 е изд., перераб. и доп. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА: Восток – Запад, 2008. 253 с.
- 27.Миролубов А. А. Майкл Уэст и его методика обучения чтению / за ред. А. А. Миролубова // Иностранные языки в школе: 2003. № 2. 46–47с.
- 28.Недашківська Т.Є. Професійність державних службовців: компетентнісний підхід / за ред.. Оболенського О.Ю., К: НАДУ, 2008. 65-74 с.
- 29.Ничкало.Н. Г. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / за ред. Ничкало.Н. Г. Хмельницький: ТУП, 2002. 334 с.
- 30.Ніколаєва С.Ю.Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник для учнів ліцеїв вищих закладів освіти , Київ: Ленвіт, 1999. 220с.

- 31.Паласюк М. Формування іншомовної комунікативної компетентності у учнів ліцеїв вищих технічних закладів освіти : 2014. 144-154с.
- 32.Панова Л.С. Обучение иностранному языку / за ред. Л.С. Пановой. :К., 1985.
- 33.Скалкін В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи. – М.: Рус. язык, 1981. 248 с.
- 34.Скляренко Н. К. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе / за ред. Н. К. Скляренко, Е. И. Онищенко, С. Л. Захарова. М. : Просвещение, : 224с.
- 35.Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. - М., 2002.
- 36.Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / за ред. Федоренко Ю. П. Полтава : 2005. 212 с.
- 37.Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе/ за ред. С. К. Фоломкиной. – М. : Высшая школа, 2005. 255 с.
- 38.Фурманова В. П. Динамика развития межкультурной компетенции в преподавании иностранных языков в вузе / за ред. В. П. Фурмановой Чебоксары : Чуваш.гос. пед. ун-т, 2011. 128–134 с.
- 39.Хаймс Д. Про комунікативну компетентність / Д. Хаймс // Соціолінгвістика/ за ред. Дж. Б. Прайда та Дж. Холмс Гармондсворта: Пінгвін, 1972. 269–293 с.
- 40.Хоруженко К. М. Культурологія: енциклопедичний словник / за ред. К. М. Хоруженко. Ростов-на-Дону: Фенікс, 1997. 640 с.
- 41.Черниш В. В. Навчання англomовного читання та аудіювання із застосуванням аудіокнижок художніх творів (середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням іноземної мови) :

автореф. дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання : германські мови». К.,2001. 21 с.

42.Черноватий Л. М. Особливості англомовних галузевих текстів та зміст навчання майбутніх перекладачів / за ред. Л. М. Черноватого, О. Баганча, Ю. Тарана, Київ : НАУ, 2008. 190–195с.

43.Історія Білла Гейтса

URL:<https://www.coursehero.com/file/38325215/History-of-Bill-Gatesrtf/> (дата звернення 14.04.2021).

44.Oxford English Dictionary, second edition, /edited by John Simpson and Edmund Weiner: Clarendon Press, 1989.